

MATERIÁLY / MATERIALS

Działalność Wincentego Hlouszka (1907–1972) w Opolu

Marzena Rosińska

DOI 10.69108/slsb.2024.2.04

Marzena Rosińska: The Activities of Wincenty Hlouszek (1907–1972) in Opole

This article presents the biography of Opole cultural activist – Wincenty Hlouszek, who is considered the main founder of the Jozef Elsner Opole Philharmonic. The text presents the rise of new cultural and educational centres in the areas regained by Poland after the World War II, using the example of the biography of one of the most committed representatives of the Opole administration of the time. Highlights the ethnic diversity of Opole Silesia and the impact of the political situation at the time on the organization of cultural institutions. It describes the course of the establishment of the Opole symphony orchestra and the aspirations of Wincenty Hlouszek to create a philharmonic in Opole.

The research was based both on archival documents, magazines and concert programs, as well as on historical interviews with Wincenty Hlouszek's family and direct associates. The study describes the figure of a civil servant who, in the post-war reality, had to demonstrate creativity and diplomacy in pursuit of his life's mission, which for him became the work for the motherland.

Key Words: *Opole Silesia, Orchestra, Opole Philharmonic, Biography, Wincenty Hloušek, Wincenty Hlouszek*

Obecna sytuacja geopolityczna Śląska Opolskiego wydaje się stabilną i ukierunkowaną na dążenie do integracji zamieszkującej te tereny ludności. Nadal jednak można zaobserwować wpływy poszczególnych nacji na regionalną strukturę społeczną. W sposób szczególny zależności te widoczne są na obszarze dzisiejszego województwa opolskiego. Terytorialnie stanowi on łącznik pomiędzy Górnym Śląskiem oraz Śląskiem Dolnym i Cieszyńskim. Obszar ten nie tylko spaja historyczną krainę, ale ze względu na swe centralne ułożenie, jest geograficznym nośnikiem większości przemian politycznych i etnicznych, jakie miały miejsce na całym Śląsku.¹

Śląsk Opolski jako kraina tzw. pogranicza, znajduje się na styku trzech kultur: polskiej, niemieckiej i czesko-morawskiej. Choć z jednej strony formalnie pogranicze wydzielają administracyjne granice państw sąsiadujących, trudno określić kres wpływów tej „triadyczności kultur”² w głębi Śląska. Sama granica przesuwana była przecież wielokrotnie na przestrzeni wieków, zmieniając ich zasięg. Pomocny przy zdefiniowaniu wielkości i zakresu różnych procesów związanych ze zjawiskami historyczno-społecznymi na terenach pogranicznych, może stać się przyjęty przez Wojciecha Chlebę podział na kryteria urzędowe, badawcze i podmiotowe. Pierwsze wyznaczają decyzje

1 Władysław DZIEWULSKI, *Dzieje ludności Polskiej na Śląsku Opolskim od czasów najdawniejszych do wiośny ludów, Tom I*, Opole 1972, s. 9–10.

2 Remigiusz POŚPIECH, *Muzyka wielogłosowa w celebracji eucharystycznej na Śląsku w XVII i XVIII wieku*, Opole 2004, s. 13.

administracyjne, pozostałe pozwalają na wydzielenie obszaru i określenie intensywności przemian na podstawie badań występowania poszczególnych zjawisk i poczucia podmiotu, czyli samych mieszkańców.³

Za najbardziej kształtujące uznaje się na terenach Opolszczyzny przemiany społeczne dotyczące mieszkających tutaj Polaków i Niemców. Nie sposób jednak pominąć wpływów czeskich. Potwierdzają je również źródła historyczne. Pierwsze dostępne wzmianki na temat powiązań Śląska Opolskiego z sąsiadującymi Czechami pochodzą z XI w. Wówczas Śląsk znalazł się na kilkanaście lat w granicach Czech. Kolejnym istotnym okresem wpływów był XV w. i przeprowadzona na wzór czesko-morawski reforma sądownicza księstwa opolskiego oraz raciborskiego. Ponieważ język czeski uznawany był przez ówczesną szlachtę za język ludzi wykształconych, na jakiś czas stał się on językiem urzędowym na terenie obu księstw.⁴ Wspomniane wydarzenia i późniejsze odnotowane ruchy migracyjne w XVIII i XIX w.⁵ otwierały możliwość osiedlania się ludności czeskiej na ziemiach opolskich. Mieszkańcy terenów Opolszczyzny tworzą zatem wyjątkowy etniczny i kulturowy patchwork, złożony z ludności o różnym pochodzeniu, języku i tradycjach. Po 1945 r. zbiorowość etniczna opolskiej krainy zmieniła się jeszcze bardziej ze względu na masowe przesiedlenia. W efekcie część ludności niemieckiego pochodzenia opuściła tereny Śląska, ustępując miejsca polskiej ludności przesiedlonej ze wschodu. Innym czynnikiem migracji mieszkańców w granicach regionu Śląskiego były potrzeby ekonomiczne. Poszukiwano na przyłączonych terenach, czyli tzw. Ziemiach Odzyskanych, pracy zarobkowej i nowych źródeł rozwoju gospodarczego. Wśród osób dobrowolnie osiedlających się w opolskich miejscowościach były więc i takie, których głównym zadaniem miała być odbudowa ze zniszczeń wojennych miejskiej urbanistyki oraz organizacja lokalnego życia społeczno-kulturalnego.

„Z ogromną wyrazistością pamiętam te pierwsze dni”⁶ pisał Wincenty Hlouszek wspominając swój przyjazd do Opola 1 października 1945 r. Miasto znał z opowieści swojego dawnego sąsiada Jana Wiktora. Opole było dla niego nowym początkiem, przyjechał tutaj bowiem, porzucając swoje dotychczasowe życie, z misją tworzenia nowej – polskiej rzeczywistości, na dymiących jeszcze gruzach Ziem Odzyskanych. Jako jeden z powołanych do misji pionierów mających stworzyć fundamenty nowej państwowości objął stanowisko Kierownika referatu kultury i sztuki starostwa opolskiego. Podobnie jak w pozostałych miastach ziem zachodnich i północnych współczesnej Polski zastał głównie zniszczenia po działaniach wojennych i rozproszone środowiska, dla

3 Wojciech CHLEBDA, *Pogranicza i pograniczność w polskich perspektywach oglądu*, in: *Pograniczność i pogranicza w perspektywie nauk społecznych i humanistycznych*, Opole 2015, s. 43–77.

4 W. DZIEWULSKI, *Dzieje ludności Polskiej*, s. 11–67.

5 Jaroslav VACULÍK, *Geneza i rozwój skupisk mniejszości czeskiej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej*, *Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd* 34, 2020, č. 2, s. 29–32.

6 Wincenty HLOUSZEK, *Gdy się rodziło nowe. Z notatnika opolskiego działacza kultury*, in: *Kalendarz Opolski* 1969, Opole 1969, s. 123.

których sztuka przez ostatnie lata nie była priorytetem. Podejście panujących wcześniej władz niemieckich do organizacji świata kultury i sztuki nie ułatwiało zadania. Struktura instytucji działających na tych terenach przed wojną miała charakter scentralizowanych ośrodków, tzw. „teatrów miejskich”, w których prezentowano wszystkie możliwe gatunki teatralne – dramat, operę, operetkę, łącząc je z elementami symfoniki, co nie sprzyjało wykształceniu się profesjonalnych zespołów artystycznych.

Organizacja nowych ośrodków skupiała się więc przede wszystkim na tradycjach i folklorze rdzennych mieszkańców, wykorzystując ich predyspozycje twórcze do rozwoju zorganizowanych grup artystycznych a później na edukacji i dalszym rozwoju.⁷ Nie wiemy, w jaki sposób osoby takie jak Wincenty Hlouszek przygotowywały się do organizacji życia kulturalnego Śląska Opolskiego i pozostałych terenów odzyskanych po wojnie. Patrząc na ich wcześniejsze osiągnięcia, wydaje się, że były to działania misyjne, bardzo często oparte na intuicji a niekoniecznie na edukacji w danym kierunku. Tak to jednak często bywa, że największymi orędownikami lokalnej kultury stają się ludzie, którzy tej kultury i tradycji muszą się nauczyć od podstaw, docenić i włożyć sporo wysiłku, żeby ją zrozumieć.

Wincenty Hlouszek, a właściwie Hloušek (w publikacjach używane jest również spolszczenie Hlousek), urodził się 22 maja 1907 r. w Krościenku nad Dunajcem. Wychował się wśród pienińskich górali, chłonąc ich tradycje i miłość do gór. Jego rodzice nie pochodzili jednak z Podhala. Ojciec Wincenty Hloušek, Czech z pochodzenia, przyjechał do Krościenka z Pragi obejmując stanowisko w inspektoracie lasów państwowych.⁸ Matka – Maria pochodziła z Kresów Wschodnich. Wincenty miał jeszcze dwie siostry Marię i Annę. Swoją edukację rozpoczął w Szkole Powszechnej w Krościenku. Kontynuował ją w Gimnazjum im. Seweryna Goszczyńskiego w Nowym Targu, które ukończył w 1926 r. Na studia wyjechał do Krakowa, gdzie ukończył polonistykę i historię na Uniwersytecie Jagiellońskim.

Z tych lat znany jest przede wszystkim jako młody poeta i publicysta, którego twórczość skupiała się wokół miłości do gór. Nic więc dziwnego, iż po dziś dzień podhalańskie środowisko kulturalno-historyczne docenia jego twórczość i wymienia go jako jedną z najważniejszych postaci wśród mieszkańców Nowego Targu, będących ambasadorami gór i podhalańskiej kultury. Szczególną rolę w „ocaleniu od zapomnienia” twórczości Wincentego Hlouszka z tego okresu odegrał były burmistrz Nowego Targu Marek Fryźlewicz, którego autorstwa biografie Hlouszka można odnaleźć w książce *Nowy Targ moje miasto. Galeria Nowotarzan Tom II* wydanej w 2022 r. przez Podhalańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Nowym Targu. Fryźlewicz opowiadał również o Hlouszku na licznych wykładach w regionie i na antenie Radia Kraków w 2018 r.⁹

7 Bogdan M. JANKOWSKI – Michał MISIORNY, *Muzyka i życie muzyczne na ziemiach zachodnich i północnych 1945–1965*, Poznań 1969, s. 7–24.

8 Wywiad z Krystyną Brożek, córką Wincentego Hlouszka, 8. 2. 2024.

9 Radio Kraków, Audycja z dn. 18. 2. 2018 r. (Online, 4. 1. 2024: <https://www.radiokrakow.pl/audycje/pejzaze-regionalne/audycja-z-dn18022018-r/>).

Z informacji zebranych przez Fryźlewicza dowiadujemy się, że młody Hlouszek współpracował z czasopismami takimi jak *Ilustrowany Kurier Codzienny*, *Tęcza*, *Naprzód* oraz regionalnymi *Wierchy*, *Głos Podhala*, *Gazeta Podhala*, *Gazeta Podhalańska*, *Goniec Podhalański*, *Tygodniowy Kurier Podhalański*, *Kronika Nowatorska*. Publikowano jego teksty, recenzje i wiersze, dzięki którym już w 1933 r. został przyjęty do Związku Literatów Polskich. Często publikował pod pseudonimem Wilh. Do jego wierszy komponował muzykę warszawski kompozytor Witold Frieman.¹⁰ W latach 1929–1939 współpracował również z Polskim Radiem w Krakowie, ale niestety nie zachowała się żadna audycja z jego udziałem. W 1938 r. zorganizował w Nowym Sączu wydarzenie kulturalne *Podhale w pieśni i tańcu*, które relacjonował w Radiu. Po wybuchu II Wojny Światowej pracował w zarządzie gimnazjum w Krościenku jako referent kancelaryjny.

Fryźlewicz szczególną uwagę zwraca na twórczość Hlouszka związaną z Nowym Targiem przytaczając jego tatrzańską poezję oraz działalność na rzecz społeczności Podhala.¹¹ Wśród wierszy autorstwa Wincentego Hlouszka wychwalających piękno przyrody podhalańskiej, są jednak i takie jak *Władysław Orkan*, opublikowany w Kalendarzu Podhalańskim w 1938 r. Nie ma tutaj sielskich opisów przyrody typowych dla tej poezji, jest raczej żal i zaskoczenie po śmierci wyjątkowego człowieka:

*Drapieżną mocą włada zmrok
Twej doli; moc przekłeta;
najwyższy odpór kruszy w proch –
ofiarnych rzuca na cmentarz!*¹²

Można przypuszczać, że Władysław Orkan, poeta i współzałożyciel Związku Podhalań, mógł mieć spory wpływ na Hlouszka. W czasie, gdy Orkan świętował 30-lecie swojej pracy w Krakowie i Nowym Targu w 1927 r., Hlouszek rozpoczynał studia i związany był zarówno ze środowiskiem podhalańskim jak i kulturalnym środowiskiem Krakowa. Nagła śmierć Orkana w 1930 r. była zapewne dla młodego autora silnym wstrząsem, skoro postanowił oddać mu hołd poprzez własną twórczość. Na takich właśnie postaciach jak Orkan mógł się wzorować jako młody podhalański poeta, życie jednak pisze własne scenariusze, co Hlouszek z żalem przywołuje pod koniec własnego: „*Wiesz bracie, chciałem pójść za głosem Norwidowskiej strofy i pozostały we mnie wiersze nie napisane. Tak mi się zbiegło życie w administracji kultury i sztuki, w pokojach biurowych, w działaniu społecznym, partyjne życie, które jest częścią naszego, wspólnego*”.¹³ To życie w „*administracji kultury i sztuki*” rozpoczął Hlouszek w 1945 r. z rozmachem, bo sporem z Wojewódzkim Konserwatorem w Katowicach o zwrot Madonny Opolskiej – najprawdopodobniej autorstwa Wita Stwosza, zabranej z Kapliczki w Kępie pod Gosławicami przez Niemców w czasie działań Wojennych.

10 Ryszard HAJDUK, *Wspomnienie o przyjacielu*, in: Kalendarz Polski 1974, Opole 1973, s. 242.

11 Marek FRYŹLEWICZ, *Nowy Targ moje miasto. Galeria Nowotarzan, Tom II*, Nowy Targ 2022, 107–116.

12 W. HLOUSZEK, *Władysław Orkan*, in: *Ilustrowany Kalendarz Podhalański na rok 1938*, Nowy Targ 1938, s. 82.

13 R. HAJDUK, *Wspomnienie o przyjacielu*, s. 244.

Ostatecznie po trzech latach urzędowych starań figura została przekazana do muzeum w Bytomiu. Hlouszek zaczął jednak odnosić sukcesy na innych polach. Pierwszą instytucją, w której działalność się zaangażował był Teatr Miejski im. Juliusza Słowackiego. Pełnił tam funkcję doradcy literackiego i, co intrygujące, aktora. Hlouszek wspomina, że przygotowując premierę *Balladyny* Słowackiego w 1946 r., organizatorzy mieli problem ze skompletowaniem zespołu. Ponieważ nie było innych chętnych, rolę Filona zagrał właśnie Hlouszek i sprawdził się na tyle, że powierzano mu też kolejne. W encyklopedii teatru z jego udziałem wymieniane są jeszcze premiery z 2 lutego 1946 r. – *Kordian* Juliusza Słowackiego w reżyserii Stanisława Staśko i Tadeusza Żakieja w roli Stracha oraz 24 marca 1946 r. – *Damy i huzary* Aleksandra Fredro w reżyserii Wacława Ścibora jako Rembo.¹⁴

W latach 1946–1947 Hlouszek zaangażowany był również w badania wykopaliskowe na opolskim Ostrówku prowadzone przez Opolski Komitet Badań Prehistorycznych pod kierownictwem dr. Rudolfa Jamki z Krakowa.

Jednym z pierwszych istotnych wydarzeń, w których Hlouszek brał udział zarówno jako organizator, jak i uczestnik, były Dni Kultury i Sztuki, podczas których organizowano koncerty, spektakle, wystawy książki i fotografii oraz wieczorki poetyckie. Jako jedną z ważniejszych wystaw nadzorowanych przez Hlouszka wymienia się *Opole 1945–1948*.

Milowym krokiem w karierze Hlouszka był 1950 r. i utworzenie województwa opolskiego. Hlouszek został wówczas Kierownikiem oddziału upowszechniania kultury w Wydziale Kultury i Sztuki Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej. Hlouszek był świadomy, że rozwój kultury i sztuki musi się opierać na solidnej edukacji, dlatego wspierał założenie szkoły muzycznej.¹⁵ Miejska Szkoła Muzyczna im. Karola Szymanowskiego powstała w Opolu w 1946 r. Wówczas w prowizorycznie jeszcze zorganizowanej placówce rozpoczęło naukę 103 uczniów. W 1950 r. szkoła przeszła pod opiekę Państwa, co pozwoliło w kolejnych latach przekształcić ją w Państwową Szkołę Muzyczną II st.¹⁶

Opole szczyli się bogatymi i udokumentowanymi tradycjami muzycznymi. Tuż po 1945 r. powołano tutaj Związek Śląskich Kół Śpiewaczych. Działalność swoją odnowił wówczas jeden z najstarszych opolskich chórów – *Lutnia*, którego historia sięga 1893 r. Już w dwa lata po wojnie, w środowisku muzycznym Opola pojawiły się aspiracje do stworzenia zespołu wykonującego muzykę symfoniczną. Przez krótki czas działała mała orkiestra pod batutą Rudolfa Maliszewskiego, byłego żołnierza 1. Armii WP oraz członka Katowickiego Związku Zawodowego Muzyków RP. W Opolu powstała filia tego Związku, która rejestrowała zawodowych muzyków i starała się znaleźć dla nich nowe miejsca pracy. Pierwszy koncert orkiestry miał miejsce 25 marca 1947 r. Orkiestra ZZM działała przy Państwowym Teatrze Ziemi Opolskiej do 1949 r. Po wycofaniu się Związku

14 *Encyklopedia Teatru Polskiego*, 1946. (Online, 21. 12. 2023: <https://encyklopediateatru.pl/osoby/40063/wincenty-hlouszek>).

15 Wywiad z Ryszardem Byczkowem, 7. 02. 2024 r.

16 Małgorzata KOWALSKA, *Złoty jubileusz opolskiej szkoły muzycznej*, in: *Kalendarz Opolski 1997*, Opole 1997, s. 200–201.

został powołany nowy zespół pod kierownictwem Franciszka Rożynka pod nazwą *Mała Orkiestra Symfoniczna*, który nadal jednak pełnił jedynie funkcję wzbogacającą repertuar teatru. W 1951 r. Ministerstwo Kultury i Sztuki rozwiązało orkiestry teatralne, kładąc kres dalszej ich działalności, co poskutkowało rozwiązaniem również opolskiej jednostki.¹⁷

Losy Wincentego Hlouszka splatają się z działalnością opolskich instrumentalistów w 1952 r. Dokładnie 21 kwietnia powstaje Stowarzyszenie pn. *Opolska Orkiestra Symfoniczna*, które otrzymuje zgodę od Ministerstwa Kultury i Sztuki na sfinansowanie działalności nowego zespołu muzycznego. Przewodniczącym Stowarzyszenia zostaje Ryszard Hajduk, redaktor *Trybuny Opolskiej* i przyjaciel Hlouszka. W zarządzie znajdują się również przedstawiciele Szkoły Muzycznej, co ma niebagatelne znaczenie, gdyż orkiestra długo nie miała własnej siedziby. Dzieje opolskiej orkiestry związane były z salą koncertową szkoły muzycznej aż do 1995 r.

1 maja 1952 r. powołano 40-osobową Wojewódzką Orkiestrę Symfoniczną, której I dyrygentem został Jerzy Młodziejowski. Na stanowisko dyrektora powołano Wincentego Hlouszka. Uroczysty koncert inaugurujący działalność orkiestry odbył się 27 czerwca 1952 r.¹⁸

W pierwszych latach działalności orkiestry ogromny nacisk kładziono na edukację i rozwój poziomu muzyków, których rekrutowano z okolicznych, głównie śląskich miast. Nierówny poziom członków orkiestry oraz intensywny plan koncertowy pierwszego sezonu artystycznego wzbudzał mieszane uczucia. Podkreślano jednak, szczególnie w lokalnej prasie, że poziom orkiestry rósł z koncertu na koncert.¹⁹

Wincenty Hlouszek był mocno zaangażowany w promocję działalności orkiestry. Niestety jego pracę jako organizatora przerwała choroba. W marcu 1953 r., podczas wykonywania swoich obowiązków w biurze na ul. Ozimskiej, przyjaciele i współpracownicy Hlouszka byli świadkami ataku choroby płuc, z którą się zmagał. Choć sytuacja była groźna, Hlouszek nie pozwolił odwieźć się do szpitala. Dopiero po interwencji siostry Wincentego – Marii Ursynówny, udał się 22 marca do sanatorium w Głuchołazach, gdzie spędził kilka kolejnych miesięcy. Mimo poważnego stanu i kilku zabiegów nie przestał angażować się w sprawy Orkiestry. Utrzymywał kontakty ze współpracownikami oraz przyjaciółmi m.in. z Ryszardem Hajdukiem, którego zobowiązywał w listach, aby dbał o promocję orkiestry i wspomagał jej dyрекcję. W liście z 28 kwietnia 1953 r. pisał:

„Drogi Ryszardzie!

Opieka nad Orkiestrą jest Twoim ŚWIĘTYM OBOWIĄZKIEM, zarówno z racji prezesostwa, jak i społecznych obowiązków redaktora partyjnego dziennika. O tym, że udzielasz pomocy dyrekcji, osobiście angażując się w najpilniejsze jej sprawy, wiem z listów z Opola. Z „rozpaczą” natomiast stwierdzam, że nic się w „Trybunie” o tej POWAŻNEJ placówce, o jej NIEZAPRZECZALNYM ROZWOJU – nie pisze...”

¹⁷ B. M. JANKOWSKI – M. MISIORNY, *Muzyka*, s. 7–24.

¹⁸ W. HLOUSZEK, *Czekamy na filharmonię*, in: *Kalendarz Opolski 1968*, Opole 1968 s. 210–211.

¹⁹ B. M. JANKOWSKI – M. MISIORNY, *Muzyka*, s. 61–62.

26 maja upominał przyjaciela:

„*Mało piszecie w „Trybunie” o Orkiestrze, mało! Niech wam czcionka pęknie!*”²⁰

Hlouszek nie zamierzał przebywać w szpitalu dłużej, niż było to konieczne. Starał się w międzyczasie o nowe mieszkanie. To na Kościuszki 15 przydzielono mu tuż po przyjeździe do Opola jako lokum służbowe. Dzielił je początkowo z rzeźbiarzem Antonim Mehlem. Po wyprowadzce Mehla do Wrocławia Hlouszek nie miał już współlokatorów, ale w związku z tym, że standard mieszkania odbiegał od jego oczekiwań, nie wyobrażał sobie wówczas, że może w nim zostać na dłużej. Mieszkanie składające się z jednego pokoju, było ulokowane na piątym piętrze kamienicy, z ubikacją po drugiej stronie użytkowanego przez wszystkich mieszkańców strychu. Przy chorobie płuc codzienne wspinanie się do pokoju, który określał „gołębnikiem”, musiało być bardzo uciążliwe.²¹ Pomimo wielu starań nie udało mu się jednak dostać innego przydziału i Kościuszki 15 pozostało jego adresem zamieszkania na wiele lat. Wyprowadził się z niego dopiero po założeniu rodziny.²²

Hlouszek planował powrót do swych obowiązków już 1 lipca 1953 r., mając na uwadze konieczność dopięcia planu koncertowego drugiego sezonu działalności Opolskiej Orkiestry Symfonicznej. Jednak pomimo jego gotowości do pracy, o której pisał przyjacielowi, w sezonie 1953/1954 kierownictwo artystyczne nad Orkiestrą przejął Czesław Orsztynowicz, dyrektorem natomiast został mianowany Kazimierz Kowalski.²³ Hlouszka mianowano w tym samym roku Dyrektorem Okręgowego Zarządu Kin w Opolu, którym pozostał do 1961 r. Ryszard Hajduk określa fakt objęcia tego stanowiska przez przyjaciela jako „*wywołan[ym] niezbyt przemyślaną polityką kadrową systemu straży pożarnej*”.²⁴ W momencie objęcia stanowiska Hlouszek nadzorował cztery kina miejskie uruchomione po 1950 r. Z charakterystycznym dla siebie zaangażowaniem, wraz ze współpracownikami, rozwinął sieć kin w całym województwie do 30 miejskich, 59 wiejskich i 13 ruchomych. W 1960 r. informował w wywiadzie o planach powstania kolejnych 20. na terenach wiejskich.²⁵

W tym czasie Orkiestra, pomimo jej upaństwowienia 1 stycznia 1958 r., przechodziła kryzys i zbierała niezbyt pochlebne opinie.²⁶ Hlouszek wrócił na stanowisko dyrektora opolskiej Orkiestry w 1961 r., angażując się w obowiązek organizacji audycji szkolnych, które we wcześniejszych latach na terenie Opola prowadziła Filharmonia Śląska. Z tego okresu ocalały sprawozdania autorstwa Hlouszka, w których w sposób bardzo szczegółowy, nie żałując własnych opinii, składał relacje z działalności do Ministerstwa.²⁷

20 R. HAJDUK, *Wspomnienie*, s. 240–241.

21 R. HAJDUK, *Wspomnienie*, s. 241–242.

22 Wywiad z Krystyną Brożek, córką Wincentego Hlouszka, 8. 22024.

23 B. M. JANKOWSKI – M. MISIORNY, *Muzyka*, s. 62.

24 R. HAJDUK, *Wspomnienie*, s. 243.

25 *Brigitte Bardot w Dolnych Kujakowicach* in: *Kalendarz Opolski 1960*, Opole 1959, s. 238–239.

26 B. M. JANKOWSKI – M. MISIORNY, *Muzyka*, s. 64.

27 Archiwum Państwowe w Opolu (AP Op), Państwowa Filharmonia w Opolu – Zespół 452, sign. 1, 70.

Prowadzenie audycji powierzono Andrzejowi Schmidtowi, którego zasługi w dziedzinie rozwoju edukacji Hłouszek podkreślał nie raz w sprawozdaniach i artykułach. O audycjach muzycznych pisał m.in. w Kalendarzu Opolskim 1966: „*Są jednak w Polsce koncerty, o których próżno by szukać wzmianek w dziennikach, a nawet dwutygodniku „Ruch Muzyczny”. Ponad 1 000 miesięcznie koncertów solistycznych dla szkół stopnia licealnego odbywa się poza świadomością melomanów, żadnych wieści. Prawda, są to koncerty tzw. zamknięte, dla tej samej zawsze widowni, która raz w miesiącu słucha muzyki i słowa objaśniającego, ale znaczenie tej permanentnej akcji jest ogromne i jej powodzenie – zależne od wielu rzeczy i ludzi – decyduje o przyszłości życia muzycznego w kraju*”.²⁸

W. Hłouszek od tego momentu regularnie publikuje w lokalnej prasie. Jako redaktor współpracuje z *Nowinami Opolskimi*, *Trybuną Robotniczą*, *Kalendarzem Opolskim* i *Trybuną Opolską*. Programy koncertowe ważniejszych wydarzeń z udziałem Orkiestry również zawierają jego teksty relacjonujące przebieg działalności instytucji. Przedruki tych artykułów odnajdziemy w poszczególnych latach Kalendarzy Opolskich.

Orkiestra w tym czasie miała już nowego kierownika artystycznego – Stanisława Michałka, który wprowadził do repertuaru muzykę najnowszą, również swojego autorstwa, i w dość krótkim czasie podniósł poziom Orkiestry. Dzięki temu Orkiestra zaczęła gościć na festiwalach muzyki współczesnej, a plan repertuarowy poszczególnych sezonów nabrał określonego kształtu, ujętego w wyraźne cykle koncertowe. Hłouszek skupił swoje siły na staraniach przekształcenia Państwowej Orkiestry Symfonicznej w Opolu i nadania jej statusu Filharmonii. W programie koncertowym świętującym 1500. koncert Opolskiej Orkiestry 1 i 2 października 1964 r. Hłouszek podkreśla, że „*odczuwanie sztuki jest umiejętnością, której trzeba się uczyć, którą trzeba w sobie rozwijać. Szczególnie w muzyce – zdolność odróżniania pewnych elementów słuchowych, zdolność przyjmowania pewnych struktur dźwiękowych jest rezultatem użytkowania ich, czyli tego, co nazywamy «osłuchaniem się»*. *Dwadzieścia lat życia koncertowego w Polsce Ludowej wykształciło odmienny już typ słuchacza od tego, jaki zastaliśmy po wojnie. Słuchacz ten miał możliwość – i to jest najważniejsze – kontaktu z muzyką, także z polską współczesną twórczością muzyczną i mógł śledzić jej rozwój. [...] Na Opolszczyźnie niezaprzeczoną sukcesem w dziedzinie upowszechniania kultury muzycznej szczyci się Państwowa Orkiestra Symfoniczna, powstała w roku 1952. Dzisiaj jest to już poważna i ustabilizowana instytucja państwowa, dysponująca doskonałą pod każdym względem kadrą i wcale pokazną bazą materialną*”.²⁹

Hłouszek wspomina w artykule o gościnnym udziale Orkiestry na Festiwalu Moniuszkowskim w Kudowie oraz na Festiwalu Ziemi Zachodnich we Wrocławiu w 1963 r. W programie koncertowym informuje również, że „*Państwowa Orkiestra Symfoniczna w Opolu pretenduje do nadania jej rangi filharmonii. Władze wojewódzkie i miejskie z całą pewnością nie odmówią pomocy zasłużonej Orkiestrze, stworzą jej należne warunki*

28 W. HŁOUSZEK, *Koncerty bez recenzji*, in: Kalendarz Opolski 1966, Opole 1966, s. 370.

29 W. HŁOUSZEK, *1500 koncertów symfonicznych*, in: Kalendarz Opolski 1965, Opole 1965, s. 224.

dalszego rozwoju”.³⁰ W przedruku artykułu do Kalendarza Opolskiego 1965 łągodzi życzenia z ostatniego akapitu na „Państwowa Orkiestra symfoniczna w Opolu zasługuje całkowicie na podniesienie jej do rangi filharmonii”.³¹

Pomimo usilnych starań, proces utworzenia w Opolu filharmonii trwał kolejnych pięć lat. W 1968 r. Hlouszek nadal nawoływał w swych artykułach *Czekamy na Filharmonię*. Podkreślał wówczas, że „Działalność orkiestry została wyróżniona przez Ogólnopolski Komitet FJN zaszczytną Odznaką Tysiąclecia.”³² Pierwszym udanym krokiem zbliżającym do utworzenia nowej instytucji stało się nadanie Orkiestrze imienia Józefa Elsnera – kompozytora pochodzącego z terenów województwa opolskiego, znanego w świecie muzycznym przede wszystkim jako pierwszy nauczyciel Fryderyka Chopina. Szczęśliwie, starania o utworzenie filharmonii zbiegły się z obchodami 200. rocznicy urodzin słynnego rodaka. W czerwcu 1969 r., w ramach obchodów, zorganizowano pięć koncertów: w Grodkowie, z którego pochodził Elsner; w Opolu, Nysie Brzegu i Otmuchowie. W programie koncertu znalazły się dzieła Elsnera: Uwertura do opery *Leszek Biały*, *Pieśni Święta miłości...* i *O Święto, Dniu Uroczysty*, Uwertura do opery *Ofiara Abrahama*, *Requies mea* oraz Symfonia C-dur. Hlouszek w słowie do programu koncertowego pisał, iż „[w]ydobyte z zapomnienia dzieła Elsnera łączą postępową myśl polskiego Oświecenia z nową socjalistyczną kulturą Polski Ludowej”.³³

Nie sposób pominąć wpływu na początkową działalność orkiestry ideologii socjalistycznej i uwarunkowań narzucanych przez przedstawicieli Komunistycznej Partii Polskiej. Hlouszek podkreślał ten wpływ w swoich publikacjach. Czytając jego teksty, ma się wrażenie, że do końca pozostał też wierny utopijnym socjalistycznym przekonaniom, a partię postrzegał jako jedyne słuszne narzędzie w dążeniu do realizacji założonych celów. Relacjonując wydarzenia i koncerty, nie zapominał o współpracujących działaczach takich jak pierwszy sekretarz KP Polskiej Partii Robotniczej, tow. Leon Brumberg.³⁴

W 1970 r. Hlouszek ponownie nadzorował organizację dużej wystawy – *Opolszczyzna 25*. Wydarzenie to było podsumowaniem zmian, jakie dokonały się w Opolu po II wojnie światowej. „Nie bez znaczenia jeden z najważniejszych fragmentów wystawy – *Calendarium* – dokumentował rolę i znaczenie partii. Pod jego przewodnictwem kładli zręby naszej państwowości na tych ziemiach pierwsi budowniczowie. Pod kierownictwem partii – zespoleni w jedność zwartą i mądrą, wzbogacamy nasz dorobek, umacniamy naszą gospodarkę. Oto wymowa wystawy, oto głęboki sens polityczny tej ideowo-artystycznej ekspozycji”,³⁵ podkreślał Hlouszek relacjonując wystawę. Tak jak wielu działaczy w tym czasie, Hlouszek wspomniany jest

30 AP Op., sign. 91, s. 6–9.

31 W. HLOUSZEK, *1500 koncertów*, s. 225.

32 W. HLOUSZEK, *Czekamy na Filharmonię*.

33 AP Op., sign. 96, s. 1.

34 W. HLOUSZEK, *Gdy się rodziło nowe.*, s. 124.

35 W. HLOUSZEK, *Dorobek – perspektywy. Opolszczyzna 25*, in: *Kalendarz Opolski 1921–1971*, Opole 1970, s. 267–269.

jako człowiek oddany sprawie, niezrażający się przeszkodami i niezważający na własne zdrowie. We wspomnieniach rodziny i przyjaciół wyłania się obraz szczupłego mężczyzny, który pomimo choroby płuc wypala ogromną ilość papierosów i ze względu na częste migreny, zawsze nosi przy sobie tabletki przeciwbólowe. Papierosy i tabletki były jego nieodłącznym i charakterystycznym atrybutem, będącym dla niego panaceum na całe zło więc nadużywał ich bez większego zastanowienia.³⁶ Ryszard Hajduk podkreślał jego energię w działaniu: „*On do końca kochał życie ruchliwe, trochę wariackie. Oj Wincenty, co tak latasz przez wieś rozpięty – zaśmiewaliśmy się, patrząc na jego fruujące poły marynarki.*”³⁷

Hlouszek był tak zajęty osiągnięciem wyznaczonych celów i pracą na rzecz społeczeństwa, że często zapominał o sobie. Ożenił się dopiero mając 50 lat, z Janiną Paliwodą. Małżeństwo doczekało się jednej córki – Krystyny. Pomimo pełnionych dyrektorskich funkcji, żył skromnie, a fakt, iż przez długi czas nie udało mu się poprawić warunków mieszkaniowych świadczy, że nie zawsze partia wynagradzała jego oddanie. Jednak to dzięki jego uporowi i wierze w ideały w 1972 r. Opole zyskało nową instytucję – Państwową Filharmonię im. Józefa Elsnera. Została ona powołana w 20. rocznicę powstania Orkiestry decyzją Wojewódzkiej Rady Narodowej.³⁸ Hlouszek z powodu ciężkiego stanu zdrowia nie mógł już jednak uczestniczyć w koncercie inauguracyjnym to uroczyste wydarzenie. We wrześniu 1972 r. przeszedł na emeryturę. Jego słowo komentujące ostatnie osiągnięcia Orkiestry odnajdziemy jeszcze w Kalendarzu Opolskim: „*Głównym terenem działalności orkiestry jest oczywiście miasto Opole, którego mieszkańcy, to wypróbowani odbiorcy 40 premierowych koncertów symfonicznych rocznie. Wydaje się nam – i to przekonanie znajduje odbicie w ogólnej koncepcji programów – że Opole, miasto tak ciężko pobite przez zbrodniczą wojnę – dziś kwitnąca stolica województwa – jest szczęśliwie wybranym, szczególnie predystynowanym miejscem spotkań z muzyką i jej pięknem – zadziwiającą pochwałą życia.*”³⁹

Hlouszek zmarł zaledwie miesiąc po inauguracji opolskiej Filharmonii – 31 października 1972 r. Został pochowany w Alei Zasłużonych opolskiego cmentarza komunalnego. W pamięci opolskiego środowiska muzycznego i kulturalnego pozostaje założycielem Filharmonii Opolskiej im. Józefa Elsnera, która szczyli się już ponad siedemdziesięcioletnimi tradycjami. Jeszcze za życia, w 1959 r. Hlouszek został uhonorowany wojewódzką nagrodą za wybitną działalność kulturalno-oświatową na Opolszczyźnie.⁴⁰ Obecnie doceniono jego zasługi dla Opola nazywając jego imieniem ulicę w dzielnicy Wójtowa-Wieś. Wincenty Hlouszek jest jednym z tych działaczy powojennej polski, którzy dzięki swojemu zaangażowaniu tworzyli kulturę Śląska, jaką znamy dziś – dostępną dla wszystkich i edukującą kolejne pokolenia artystów i słuchaczy.

36 Wywiad z Korneliuszem Pszczyńskim, Opole 4.12.2023 oraz z Krystyną Brożek, 8.02.2024.

37 R. HAJDUK, *Wspomnienie*, s. 242.

38 AP Op, Urząd Wojewódzki w Opolu – Zespół 0002, sign. 15, s. 11–12.

39 W. HLOUSZEK, *Opolskie spotkania z muzyką. Dwudziestolecie POS*, in: *Kalendarz Opolski 1972*, Opole 1972, s. 264–265.

40 *Brigitte Bardot w Dolnych Kujakowicach*, s. 238.

Použité zdroje:**Archivní prameny:**

Archiwum Państwowe w Opolu
Państwowa Filharmonia w Opolu

Tištěné prameny:

- Brigitte Bardot w Dolnych Kujakowicach* in: Kalendarz Opolski 1960, Opole 1959, s. 238–239.
Ryszard HAJDUK, *Wspomnienie o przyjacielu*, in: Kalendarz Opolski 1974, Opole 1973, s. 242.
Wincenty HLOUSZEK, *1500 koncertów symfonicznych*, in: Kalendarz Opolski 1965, Opole 1965, s. 224.
W. HLOUSZEK, *Czekamy na filharmonię*, in: Kalendarz Opolski 1968, Opole 1968 s. 210–211.
W. HLOUSZEK, *Dorobek – perspektywy. Opolszczyzna 25*, in: Kalendarz Opolski 1921–1971, Opole 1970, s. 267–269.
W. HLOUSZEK, *Gdy się rodziło nowe. Z notatnika opolskiego działacza kultury*, in: Kalendarz Opolski 1969, Opole 1969, s. 123.
W. HLOUSZEK, *Koncerty bez recenzji*, in: Kalendarz Opolski 1966, Opole 1966, s. 370.
W. HLOUSZEK, *Opolskie spotkania z muzyką. Dwudziestolecie POS*, in: Kalendarz Opolski 1972, Opole 1972, s. 264–265.
W. HLOUSZEK, *Władysław Orkan*, in: Ilustrowany Kalendarz Podhalański na rok 1938, Nowy Targ 1938, s. 82.

Literatura:

- Władysław DZIEWULSKI, *Dzieje ludności Polskiej na Śląsku Opolskim od czasów najdawniejszych do wiosny ludów, Tom I*, Opole 1972.
Encyklopedia Teatru Polskiego, 1946. (Online, 21. 12. 2023: <https://encyklopediateatru.pl/osoby/40063/wincenty-hlouszek>).
Marek FRYŹLEWICZ, *Nowy Targ moje miasto. Galeria Nowotarzan, Tom II*, Nowy Targ 2022.
Wojciech CHLEBDA, *Pogranicza i pograniczność w polskich perspektywach oglądu*, in: *Pograniczność i pogranicza w perspektywie nauk społecznych i humanistycznych*, Opole 2015, s. 43–77.
Bogdan M. JANKOWSKI – Michał MISIORNY, *Muzyka i życie muzyczne na ziemiach zachodnich i północnych 1945–1965*, Poznań 1969.
Małgorzata KOWALSKA, *Złoty jubileusz opolskiej szkoły muzycznej*, in: Kalendarz Opolski 1997, Opole 1997, s. 200–201.
Remigiusz POŚPIECH, *Muzyka wielogłosowa w celebracji eucharystycznej na Śląsku w XVII i XVIII wieku*, Opole 2004.
Jaroslav VACULÍK, *Geneza i rozwój skupisk mniejszości czeskiej na terytorium rzeczypospolitej polskiej*, Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd 34, 2020, č. 2, s. 29–32.

Rozhovory s pamětníky:

- Krystyną Brożek, 8. 2. 2024.
Ryszardem Byczkowem, 7. 2. 2024.

Rozhlasové pořady:

- Radio Kraków, Audycja z dn. 18. 2. 2018 r. (Online, 4. 1. 2024: <https://www.radiokrakow.pl/audycje/pejzaze-regionalne/audycja-z-dn18022018-r/>).

Marzena Rosińska
Szkoła Doktorska, Uniwersytet Opolski
marzenarosinska@gmail.com